

جمع‌آوری و بررسی مصارف سنتی منتخبی از گیاهان شهر جندق

نصرالله... قاسمی دهکردی^{الف*}، مصطفی نوروزی^ب، علی صفائی عزیز^{الف}

الف گروه فارماکوگنوزی، دانشکده‌ی داروسازی و مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

ب مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان، اصفهان

چکیده

کاربرد طب سنتی و داروهای گیاهی توجه بسیاری از صاحب نظران دنیا را به خود جلب نموده است. مصرف داروهای گیاهی به مذکور مراقبت‌های بهداشتی اولیه نه تنها در کشورهای در حال توسعه بلکه در کشورهایی که کاربرد داروهای شیمیایی در آن‌ها رایج می‌باشد، افزایش یافته است.

امروزه طب سنتی و اتنوبوتانی دو مقوله‌ی مورد توجه در بسیاری از کشورها می‌باشد. مطالعات اتنوبوتانی مذکور به متناسب شدن تعداد محدودی از گیاهان مفید به طور عمده، گیاهان دارویی، سی‌یا مورد استفاده در غذا می‌گردد. در این مطالعات، هدف این است که روش‌های تهییهٔ فرآورده‌هایی که توسط مردم استفاده می‌شوند، بهبود پیدا کند؛ لکن لازمه‌ی این کار آن است که اطلاعاتی در مورد ترکیبات فعال این گیاهان، نقش این ترکیبات در آثار بیولوژیک گیاه (برای مثال آثار آنتاگونیستی یا سینرژیستی) و آثار سی‌یاه یا ترکیبات فعال آن موجود باشد.

کشور ما به علت وجود پستی بلندی‌های متفاوت در نقاط گوناگون کشور، اکوسیستم‌های مختلف و پوشش‌های گیاهی متفاوتی را در خود پرورش داده است. با توجه به نیاز روز افزون دنیای امروز به داروهای گیاهی جدید گیاهی و با توجه به صنعتی شدن این بخش، به نظر می‌رسد شناسایی و برنامه‌ریزی جهت استفاده بهینه از منابع گیاهی کشورمان امری ضروری باشد. در این تحقیق جمع‌آوری و شناسایی گیاهان برخی از مناطق شهر جندق مورد بررسی قرار گرفته است. در این راستا طی سال‌های ۸۸ و ۸۹ گیاهان مختلف موجود در این منطقه جمع‌آوری گردید و تمامی آن‌ها مورد شناسایی سیستماتیک قرار گرفت. همچنین مصارف سنتی و محلی گیاهان جمع‌آوری شده از طریق مصاحبه‌ی حضوری با افراد بومی مورد پرسش قرار گرفت. نتایج این تحقیق نشان داد که اغلب گیاهان منطقه، دارویی و با ارزش می‌باشند.

تاریخ دریافت:
۹۰ آبان
تاریخ پذیرش:

واژگان کلیدی: جمع‌آوری، مصارف سنتی، جندق، گیاهان دارویی.

مقدمه:

اهمیت و سابقه‌ی گیاهان دارویی:

طب سنتی ایران میراث گران‌بهایی از پزشکی قدیم ایران است که به صورت جزوی‌ها، رساله‌ها، کتاب‌ها و دایرة المعارف‌هایی تدوین گشته است و حاوی یک سلسه اصول علمی و عملی پزشکی می‌باشد که طی قرون و اعصار، مدار تشخیص و درمان

بیدهاری‌ها در کشور ما و بسیاری از کشورهای جهان بر مبنای آن بوده است (۱).

در طب سنتی ایران، علم طب به دو شاخه‌ی نظری و عملی تقسیم می‌شود. در طب نظری، طب‌بیب با موادری از جمله مزاج‌ها، خلط‌ها، نیروهای بدن، بیدهاری‌ها و عوارض آن‌ها آشنا می‌شود. در طب عملی

آثار درمانی و یا آثار سی قابل توجهه این درمانها فراهم می‌آورند. اتنوبوتنی مطالعه ای ارتباط بین انسان و گیاهان با همه‌ی پیچیدگی‌های آن بر اساس مشاهدات جزئی و مطالعه استفاده اجتماعی یک گیاه است و همه‌ی جذبه‌های اعتقادی و فرهنگی مصرف گیاه را در بردارد.

علم اتنوفارماکولوژی سابقه‌ی کمی در زمینه‌ی تحقیقاتی مربوطه دارد. اصطلاح اتنوفارماکولوژی در سال ۱۹۶۷ در عنوان کتاب Hallucinogens مطرح شد.

اتنوفارماکولوژی، در اینجا به مفهوم جستجوی علمی و جامعه‌نگر مواد بیولوژیکی فعلی می‌باشد که بصورت سنّتی تو سط انسان استفاده می‌شود.

نقش اتنوبوتانیست‌ها در تحقیقات داروهای جدید، تا نیمه‌ی دوم قرن بیستم که عوامل دیگری بیشتر مورد توجه قرار گرفته شده، بسیار مفهم بود. اخیراً نیز مطالعه اتنوبوتانی گیاهان، اهیئت زیادی در جامعه‌ی علمی پیدا نموده است. استفاده‌ی غربی‌ها از این اطلاعات با پوشیدگی بیشتری همراه بوده است و این حفظ و رعایت خود باعث ایجاد رقابت شده است و حقوق ملی و بومی این منابع تو سط محققین آکادمیک و صنعتی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. همزمان نیاز به انجام تحقیقات درباره‌ی گیاهانی که در طب محلی و بومی مورد استفاده قرار می‌گیرند بیش از پیش رو به افزایش است. دستیابی عمومی به نتایج محققین برای گسترش و به روز نمودن داروهای سنّتی و بومی و دیگر سیستم‌های داروسازی لازم و ضروری است (۵، ۶).

برخی نظام‌های طبی سنّتی از قبیل طب چینی، طب آیورودایی (طب مقدس هند) و نیز طب کامپومنوز هم کاملاً معتبر می‌باشند. در پاره‌ای دیگر از نظام‌های طب سنّتی، فرمولاسیون داروها به شدت تو سط کاهنان و در مانگران محلی خفی نگاه داشته شده و تنها به برخی از شاگردان خاص آموخته

چگونگی به کار بستن دستورالعمل‌ها و اطلاعات طبی آموخته می‌شود که این مورد خود دو حوزه را شامل می‌شود و دو هدف را دنبال می‌نماید:

۱- "دستور حفظ الصحة"، یعنی این که چگونه بدن را در حالت سلامت نگاه داریم و اجازه ندهیم خللی در سلامت و تندرسی فرد ایجاد شود.

۲- "دستورچاره سازی"، یعنی درمان و علاج بیماری‌ها (۲). طب سنتی ایران، رابطه‌ای مستقیم با خواهی تغذیه‌ی ایرانیان داشته و با استفاده از تجریبی حاصل از دوران‌های طولانی و با وجود امکانات کشاورزی این آب و خاک و شرایط اقلیمی آن، برنامه‌ای از خواهی تغذیه‌ی ایرانیان به وجود آورده است و با دستوراتی که از اسلام در رابطه با غذا گرفته شده، آمیخته شده است و همین‌طور در امر نظافت و پاره‌ای از آداب زندگی اثر مستقیم بهداشتی و پزشکی دارد. کتب دینی در زمینه‌ی طب سنتی دارای سه‌می مؤثر و اساسی می‌باشند، در کتبی مانند "طب الذبی" و "طب الائمه" در ایران باستان پیو ندی می‌یابد. در دستورهای بهداشتی و پزشکی با تعالیم دینی وجود داشته است (۳).

تمام فرهنگ‌ها تاریخچه‌ای طولانی از طب سنّتی که شامل استفاده از گیاهان است را دارند. حتی در زمان‌های قدیم نیز ملل مختلف به صورت علمی اطلاعاتی مربوط به گیاهان را جمع‌آوری و فارماکوپه‌ی گیاهی تدوین می‌نمودند. در حقیقت تا قرن بیستم بیشتر فارماکوپه‌های علمی پزشکی از همین فرهنگ‌های گیاهی ملل مختلف استخراج شده بود (۴).

موضوع مورد بحث دیگر در این زمینه، مقوله‌ی اتنوبوتانی (Ethnobotany) و اتنوفارماکولوژی (Ethnopharmacology) است که زمینه‌های جالی برای تحقیق در رابطه با داشت تجریبی مردم بومی و پیوند آن‌ها با داروهایی مورد استفاده،

میلیارد دلار جهت دریافت آن دسته از دارو های می پردازند که مواد مؤثره‌ی آن‌ها منشاء طبیعی و گیاهی دارد. همچنین از ۱/۵۲۲ میلیارد نسخه‌ای که توسط پزشکان آمریکایی نوشته شده است بیش از ۲۵/۲ درصد مواد مؤثره‌ی دارو های تجویز شده منشاء گیاهی، ۱۳/۳ درصد منشاء بیولوژیک و ۲/۷ درصد آن منشاء گیوانی داشته است (۹).

یکی از میراث‌های کهن و پر ارج سرزمین ما، تجربه‌های ارزشمند مردمی است که در طول هزاران سال برای دور داشتن بیماری‌ها و نگهداری تندرسنی خود کسب کرده‌اند و هر نسل چیزی به فرآورده‌های نسل پیش افزووده است. بدین ترتیب در هر شهر و دیاری گنجینه‌های بزرگ از تجربه‌های پزشکی در دل ساخته‌گان سرزمین ما نهفته است. گردآوری این دانستنی‌ها که حاصل تجربه میلیون‌ها مردمی است که سینه به سینه حفظ شده از ضروریات است (۱۰).

در ایران با توجه به شرایط اقلیمی و تنوع آب و هوایی زمینه‌ی رشد بسیاری از گونه‌های گیاهی در نقاط مختلف زیستی میسر گشته است. این تنوع در کمتر کشوری در دنیا دیده می‌شود. با توجه به حجم زیاد گیاهان از نظر کمی و کیفی و گسترش جغرافیایی، هیچ شخص یا گروهی به تنها یعنی تواند همه گیاهان کشور را شناسایی، جمع‌آوری و مورد مطالعه قرار دهد. اما کار مدام گیاه شناسان و داروسازان در مساحت‌های شایسته‌ای از این گنجینه‌ی بزرگ را برای ما و آیندگان فراهم نماید (۱۱).

مناطق کویری بدليل وجود خاک شور دارای پوشش گیاهی منحصر به فردی می‌باشد. گیاهانی که در این مناطق رشد می‌کنند، گیاهانی شور پسند هستند که علاوه بر جلوگیری از فرسایش خاک، نمایی از استقامت در گرمای کویر هستند. با توجه به استقبال روز افزون دنیای امروز از دارو های گیاهی و

می‌شود (۱۲). استفاده از گیاهان دارویی به قدمت عمر انسان است چون امراض با پیدایش بشر متولد شده‌اند و اسناد چند هزار ساله موجود در تاریخ طب و داروسازی حاوی تجربه‌یات و اطلاعات ارزشمند گیاه درمانی می‌باشد (۱۳).

گیاه درمانی (Phytotherapy) شامل درمان بیدهاری‌های مختلف جسمی و روحی بوسیله‌ی گیاهان می‌باشد. طب گیاهی، قدیمی‌ترین شکل درمان است که از سوی بشر شناخته شده است و از دیر باز مورد استفاده بوده است. استفاده از این روش درمانی در تمامی تمدن‌ها سابقه دارد و یک جزء مهم در پیده‌شافت علم پزشکی رایج به شمار می‌رود.

در کشورهای غربی، فی‌توترالپی از اوایل قرون وسطی شروع به پیده‌شافت نمود و اگرچه این پیده‌شافت در آغاز چندان محسوس نبود و لی بعدها اهمیت پیدا کرد. بطوري که با پیدایش مکتب سالران (salerne)، که از مدارس طب مشهور آن زمان بود، نه تنها مصرف عده‌ای از گیاهان بومی بلکه بعضی از گیاهان مورد استفاده ای اطبای شهر ایران و عرب و خروجی استفاده از آن‌ها نیز توسط عده‌ای از محققین در طبابت به کشورهای غربی وارد شد (۱۴-۱۵).

امروزه به رغم فراوانی داروهای شیمیایی، استفاده از گیاهان دارویی در حال افزایش است و تولید و تجارت این گیاهان رقم قابل ملاحظه‌ای را به خود اختصاص داده است. در حالی که مصرف طولانی مدت و در بعضی موارد مصرف مقطوعی داروهای شیمیایی می‌تواند عوارض جانبی بر جا گذارد که بعضاً از خود بیدهاری نیز خطرناکتر هستند.

از مهم‌ترین عوامل رویکرد مجدد به گیاهان دارویی، بروز عوارض جانبی از مصرف داروهای صنعتی است. حادثه "تالیدومید" در اروپا نونهای تکان‌دهنده از بروز این اثرات سوء است (۱۶).

مردم امریکا در سال حدود ۳

برخی از مصارف محلی و عامیا نهی گیا هان دارویی شهر جندق مورد بررسی قرار گیرد. ابتدا گیا هان برخی از این مناطق جمع آوری و شناسایی گردید و سپس مصارف محلی برخی از آن ها مورد بررسی قرار گرفت.

روش‌ها:

روش جمع آوری گیاهان

جمع آوری گیاهان شهر جندق در طی سال های ۸۸ و ۸۹ از مناطق کویری و کوه های اطراف جندق انجام گرفت و در این راستا سعی بر این بود تا با در نظر داشتن اصول جمع آوری گیاهان، این کار به خوبی صحیح و استاندارد انجام پذیرد. به طور مثال حتی الامکان سعی بر جمع آوری گیاهانی بود که از نظر درمانی و طب سنتی مورد توجه بودند، معیار این اهمیت مشورت افراد محلی و خبره بود (۱۱-۱۲).

گیاهان جمع آوری شده توسط آقای مهندس مصطفی نوروزی، بر مبنای کلیدهای ارایه شده در کتب مختلف سیدستماتیک گیاهی مورد شناسایی قرار گرفت و نمونه های هرباریومی در دانشکده داروسازی اصفهان نگهداری گردید. اطلاعات و کاربردهای محلی و بومی و سنتی گیاهان مذکور در زمان جمع آوری و نیز پس از آن، توسط مصاحبه با افراد بومی به دست آمد و ثبت گردید.

یافته‌ها:

در کل تعداد ۶۷ گونه‌ی گیاهی متعلق به ۲۶ خانواده جمع آوری گردید که در این بین خانواده‌های Lamiaceae با ۱۱ و Asteraceae با ۹ گونه‌ی گیاهی بیشترین سهم را داشتند. از میان گیاهان جمع آوری شده ۴۵ گونه دارای کاربرد محلی و سنتی بودند. از بین مصارف سنتی و محلی ذکر شده، ناراحتی‌های گوارشی و ملین بیشترین مورد ذکر شده توسط افراد محلی بود.

پژوهشی سنتی و زمینه‌ی بسیار مساعد جهت رشد و رویش انواع گیاهان دارویی در ایران، ضروری است در جهت شناسایی منابع و ذخایر خدادادی گیاهان دارویی این منطقه گام کوچکی برداشته شود.

معرفی شهر جندق:

جندق شهری کویر مرکزی ایران و در شمال شرقی شهر اصفهان میباشد که از نظر تقسیمات کشوری، بخشی از خور و بیابانک از شهرستان نائین میباشد. شهر جندق از مرکز شهرستان ۱۰۵ کیلومتر و از مرکز استان ۳۷۰ کیلومتر فاصله دارد. جندق از شمال به کویر بزرگ، از غرب به کویر ریگ جن و سلسه کوه های جندق، از جنوب به بیابان های اطراف خور و از شرق به حاشیه جنوبی دشت کویر محدود می شود و این امر سبب شده است تا گونه های مختلف دارویی در محدوده ای این منطقه به وفور یافت گردد (۱۱).

طبق آخرین سرشماری این شهر دارای نزدیک به پنج هزار نفر جمعیت و حدود ۱۳۰۰ خانوار و دارای مردمی خونگرم، مهمنان نواز و زحمتکش میباشد. قدمت شهر جندق بر اساس آثار باقیمانده از ادوار گذشته نزدیک به ۲۰۰۰ سال میباشد. این شهر در حاشیه مسیر جاده‌ی معروف و تاریخی ابریشم قرار دارد و همانطور که از نامش بر میآید (جندق ادغام شده‌ی جنب دق یعنی حاشیه کویر و زمین صاف) به عنوان بندرگاه کویر و محل استراحت کاروان های عبوری بوده است.

محصولات کشاورزی جندق به لحاظ وجود خاک خوب از مرغوبیت خاصی برخوردار است ولی متأسفانه به علت آب کم مقدار آن زیاد نیست که از معروف‌ترین آن ها میتوان از سیر، زعفران، نعنای خشک، انار و ... نام برد.

در این تحقیق سعی شده است که

مورد استفاده و مصارف سنتی آورده شده است.

نتایج در جدول شماره ۱ ذکر شده است. همانگونه که مخصوص است در مورد هر گیاه، نام علمی، خانواده، نام فارسی (۱۷)، اندام

ادامه‌ی جدول ۱.

گونه	خانواده	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	صرف سنتی
<i>Atriplex dimorphostegia</i> (kar.& kir.) Aellen	Chenopodiaceae	-	سلمک سا	-	-
<i>Atriplex spp.</i>	Chenopodiaceae	سجدو	سلمکی	-	رفع ناراحتی های معده، نیرو دهنده، مقوی معده
<i>Autheria carduiformis</i>	Asteraceae	-	-	-	-
<i>Cardia draba</i> (L.) Desv.	Brassicaceae	-	ازمک	برگ، دانه	چاشنی، مدر
<i>Carex arenarius</i>	Cyperaceae	نیمروزک	جگن	-	ترئینی
<i>Chenopodium album</i> L.	Chenopodiaceae	سلم	سلمک	-	چاشنی
<i>Chesneya astragalina</i> Jaub. & spach	Papilionaceae	کومالور	گوئی	-	ناراحتی های گوارشی، ملین، مقوی معده
<i>Cistanche tubulosa</i> (schrenk) R.Wight	Orobanchaceae	-	گل جالیزی	-	-
<i>Coriandrum sativum</i> L.	Apiaceae	-	گشنیز	میوه	باد شکن، مقوی معده، چاشنی
<i>Cressa Cretica</i> L.	Convolvulaceae	شوره پنو	علف مورچه	-	اشتها آور، درمان عفونت
<i>Cuscuta spp.</i>	Cuscutaceae	Cuscuta	Cuscuta	-	1. نام علمی، نام خانواده، نام فارسی، اندام مورد استفاده و صرف سنتی گیاهان جمع آوری یافته کبه ترتیب حروف الفبا

گونه	خانواده	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	صرف سنتی
<i>Dendrostellera lessertii</i> Acinus graveolens (M.B. (Phytolacaceae Eamiaceae - - آویشنک سیاه گینه - - ضد تومور -	(wikstr.) van Tigea Link				
<i>Descurainia acroptilon repens</i> (L.) DC. Scnur	Asteraceae	تلخون وحشی	تلخه گیجه	-	سمی و کشنده حیوانات
<i>Ducrosia anethifolia</i> (DC.) Alseae spp. Apiaceae Malvaceae - - نوعی ختمی مشگک - گل، ریشه، برگ رفع گلودرد، سرفه های خشک، محرك رشد مو -	Γ.				
<i>Alyssum spp.</i>	Brassicaceae	-	قدومه	-	نرم کننده سینه، رفع گلو درد
<i>Epilasia hemimelaena</i> (Amygdalus) C.B.Clarke scopiastraria	Asteraceae Rosaceae - - بادام کوهی شنگ اسبی گون - بادام کوهی شنگ اسبی گون - ملین و مدر، ضد نفخ و دلمعده های ملین دانه و میوه				
<i>Euphorbia Anchusa italicica</i> Retz Renn. Anchusa italicica Retz	Boraginaceae	-	برگ گاو زبان	برگ	ملین و مدر
<i>Artemisia Sieberi</i> Besser	Asteraceae	-	شیرابه برگ درمنه	میوه	ضد کرم ملی، تفعی آه،
<i>Euphorbia spp.</i>	Euphorbiaceae	-	ف فیمه		
<i>Astragalus anserinifolius</i>	Papilionaceae	-	-	-	-
<i>Euphorbia spp.</i> <i>Astragalus vanillae</i>	Euphorbiaceae Papilionaceae - سلمه فربیون	گون	سیرابه بر سیرابه بر قوت بخش، مدر، ضد سرفه مسهل، رفع زگیلر شاخه های و ساقه گون گل دار و میوه		
<i>Fagonia bruguieri</i> DC.	Zygophylaceae	طارونک	اسفند رومی بنفش	-	-
<i>Ferula hirtella</i> Boiss.	Apiaceae	هندلر	انگیون	-	-
<i>Filago hundwarica</i> L.	Asteraceae	-	-	-	ملین، مسهل، مقوی معده
<i>Fortuynia bungei</i> Boiss.	Brassicaceae	قلم	شب بوی بیابانی	-	بر طرف کننده ناراحتی های معده، ملین

ادامه‌ی جدول ۱.

مصرف سنتی	اندام مورد استفاده	نام فارسی	نام محلی	خانواده	گونه
شد اسپاسم، التیام دهنده زخم، اشتها آور	-	شاه تره	-	Fumariaceae	<i>Fumaria vaillantii</i> Loisel.
-	-	گاو زبانک	-	Boraginaceae	<i>Gastrocotyle hispida</i> (forssk.) C.B.clarke
ناراحتی معده، زخم معده	ریشه	شیرین بیان	-	Leguminosae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L. Var. <i>glabra</i>
-	-	کروج	-	Caryophylaceae	<i>Gymnocarpus decander</i> Forssk.
شد انگل، مبارزه با کرم‌های گیاهی	برگ	عجوه گوشک دار	مارچوبه	Chenopodiaceae	<i>Halothamnus auriculus</i> (Moq.) Botsch
درمان سوختگی، زخم، گزش مار و سگ‌های هار	برگ	آفتاب پرست پرشاخه	حلمه	Boraginaceae	<i>Heliotropium ramosissimum</i> (Lehm.) DC.
مدر، شد التهاب، مسکن	-	گل اروانه	-	Lamiaceae	<i>Hymenocrater bituminosus</i> Fisch. & C.A.Mey
ادرار آور، مسهل	سرشاخه‌های گلدار و برگ	شاه تره ائی	شاه تره	Papaveraceae	<i>Hypecoum pendulum</i> L.
-	-	هزارپائی	ناخنک	Asteraceae	<i>Koelpinia linearis</i> Pall.
-	-	کاهوی خاردار	مندابک نر	Asteraceae	<i>Lactuca serriola</i> L.
شد سرفه، خلط آور، نرم کننده سینه	بذر	بالنگو	-	Lamiaceae	<i>Lallemantia royleana</i> Fisch.et Mey
-	-	اسفند رومی بنفس	طارونک	Zygophylaceae	<i>Fagonia bruguieri</i> DC.
-	-	انگیون	هندلنر	Apiaceae	<i>Ferula hirtella</i> .Boiss.
ملین، مسهل، مقوی معده	-	-	-	Asteraceae	<i>Filago hundwaria</i> L.
بر طرف کننده ناراحتی های معده، ملین	-	شب بوی بیابانی	قلم	Brassicaceae	<i>Fortuynia bungei</i> Boiss.
شد اسپاسم، التیام دهنده زخم، اشتها آور	-	شاه تره	-	Fumariaceae	<i>Fumaria vaillantii</i> Loisel.
-	-	گاو زبانک	-	Boraginaceae	<i>Gastrocotyle hispida</i> (forssk.) C.B.clarke
ناراحتی معده، زخم معده	ریشه	شیرین بیان	-	Leguminosae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L. var. <i>glabra</i>
-	-	کروج	-	Caryophylaceae	<i>Gymnocarpus decander</i> Forssk.
شد انگل، مبارزه با کرم‌های گیاهی	برگ	عجوه گوشک دار	مارچوبه	Chenopodiaceae	<i>Halothamnus auriculus</i> (Moq.) Botsch
درمان سوختگی، زخم، گزش مار و سگ‌های هار	برگ	آفتاب پرست پرشاخه	حلمه	Boraginaceae	<i>Heliotropium ramosissimum</i> (Lehm.) DC.

بحث و نتیجه گیری:

گیا هان با تنوع ژنتیکی خود نه تنها ادامه‌ای حیات را ممکن ساخته اند، بلکه در جات بالایی از آسایش و رهایی از بیدماری ها را برای بشر به ارمغان آورده اند. در حال حاضر هنوز از ۲۵۰ تا ۳۰۰ هزار گونه‌ی گیاهی فقط ۵ هزار گونه مورد مطالعه جهت استفاده‌های درمانی قرار گرفته اند. متأسفانه بسیاری از گونه‌های گیاهی حتی قبل از شناسائی آن‌ها منقرض شده اند. حتی در ایالت متوجه، سه هزار گونه‌ی گیاهی به عنوان گونه‌های در معرض انقراض لیست شده اند و ۵۰ گونه‌ی گیاهی نیز مشخص شده است که تا سال ۱۹۹۵ منقرض گردیده اند. میراث گران‌بهای ژنتیک طبیعی در حال از دست رفتن است (۴، ۵). گیا هان دارویی از نقطه نظر مورد استفاده در ایران شامل دو گروه می‌باشد:

الف) گیاهانی که از نظر علم گیاه‌شناسی شناخته شده و تحت نام مشخصی در بیشتر نقاط مورد استفاده هستند.

ب) گیاهانی که هنوز نامگذاری نشده اند ولی به صورت تجربی در بیشتر نقاط مخصوصاً در روستاهای برای درمان بعضی از بیدماری ها مورد استفاده قرار می‌گیرند. لذا در کشور ما با زمینه‌ی تاریخی این موضوع، می‌بایست پژوهشی بررسی، تحقیق و پژوهش در مورد گیاهان دارویی باید به خوبی جدیتری دنبال شود (۱۴).

اتنوبوتانی نیز که سابقه‌ی آن به سال‌های بسیار دور بر می‌گردد در بسیاری از موارد پا به پای مباحث طب سنتی مطرح بوده و هست. برای مطالعات اتنوبوتانی بایستی با جمعیت مورد مطالعه زندگی کرد

با آن‌ها در کارهای روزمره شرکت داشت. اتنوبوتانیستهای مسئولیت‌هایی در قبال جامعه علمی و فرهنگ بومی مردم دارند. بنابر تعریف ارایه شده، اتنوبوتانی نه تنها روی گیا هان دارویی، بلکه روی دیگر فرآورده‌های طبیعی که در ذیل اشاره شده است تاکید دارد: غذا، گیا هان مورد استفاده، مواد رنگ کندنده، سوم، مواد زینتی و گیا هان روغنی. از این تعریف وسیع امروزه نیز استفاده می‌شود، گیا هان دارویی یکی از زمینه‌های اصلی و جالب اتنوبوتانی می‌باشد و بسیاری از تحقیقات انسان‌شناسی در این زمینه جهتگیری داشته‌اند. از طرفی با روی آوردن دنیا، به خصوص کشورهای پیدشافتنه به استفاده از فرآورده‌های گیاهی و مصرف روز افزون آن در جهان و از طرف دیگر تنوع آب و هوایی کشور و امکان رویش اکثر گیا هان در آن، فرصتی طلایی نصیب ایران اسلامی گشته است تا حضور خود را در بازارهای جهانی بیش از پیش افزایش دهد (۱۵، ۱۶).

نتایج بدست آمده در این تحقیق نشان داد که افراد بومی و محلی شهر جندق، در بین گیا هان جمع‌آوری شده بیش از ۸۰٪ آن‌ها را مورد استفاده‌ی دارویی و غیر دارویی قرار می‌دهند. بیشتر مصرف این گیاهان در درمان بیماری‌های مربوط به سیستم گوارش می‌باشد. نکته‌ی قابل توجه دیگر اینکه برخی از کاربردهای سنتی ذکر شده، از لحاظ علمی تأیید و به اثبات رسیده‌اند و تعدادی نیز بدون هیچ گونه سند علمی امروزی هستند.

با توجه به غنی بودن پوشش گیاهی شهر جندق و وجود گیا هان دارویی در این منطقه و اهمیت گیا هان دارویی در پیدشبرد صنعت

جهت حفظ و حراست از این ذخایر ارزشمند و در مرحله‌ی بعد بهره‌برداری صحیح از گیاهان داروپی موجود به انجام رسانیم.

داروسازی کشور بهتر است به
شنا سایی و نمونه برداری مناطق
 مختلف به خصوص مناطق مستعد توجه
 خاص نموده و لازم است کوشش خود را

منابع

۱۰. مصطفوی، جلال؛ پاکدامن، ابوالقاسم: مقایسه طب قدیم ایران با پزشکی نوین. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ص: ۲۱، ۲۵، ۱۳۵۸.
 ۱۱. شمس اردکانی، محمد رضا؛ ذوالفقاری، بهزاد؛ روزبهانی، مهدی؛ ترکی، مهدی؛ روز بهانی، اکبر: مروری بر تاریخ و مبانی طب سنتی اسلام و ایران. انتشارات راه کمال، تهران، ص: ۷۵، ۱۳۸۵.
 ۱۲. دریایی، محمد: معجزات درمانی گیاهان دارویی در طب ایرانی. انتشارات تجسم خلاق، تهران، ص: ۱۸۶-۳۱، ۱۳۸۵.
 ۱۳. Fransworth N, Morris R. Higher Plants- the sleeping gaint of drug development. *Amer J Pharm*. 1976; 148:46-52.
 ۱۴. Farnsworth NR, Akerele O, Bingel AS, Soejarto DD, Guo Z. Medicinal plants in therapy. *Bull World Health Organ*. 1985;63(6):965-81.
 ۱۵. امین، غلامرضا: گیاهان دارویی سنتی ایران. ج. ۱، معاونت پژوهشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، تهران، ۱۳۸۵.
 ۱۶. صفی زاده، صدیق: طب سنتی در میان کردان. انتشارات عطائی، تهران، چاپ اول، ص: ۶، ۱۳۶۱.
 ۱۷. محمدبن زکریای رازی، ابوبکر: الحاوی. ترجمه: طباطبائی، سید محمود. ج. ۱، مؤسسه داروسازی الحاوی، ص: ۱۵، ۱۳۶۹.
 ۱۸. امید بیدگی، رضا: رهیافت‌های تولید و فرآوری گیاهان دارویی. طراحان نشر، تهران، ۱۳۷۹.
 ۱۹. خدیبی بروجنی، نسیبه: گردآوری و شناسایی فلور گیاهی مناطقی از بروجن و بررسی گیاه‌شناسی و فیتوشیمیایی منتخبی از آن‌ها. پایان‌نامه دکتری عمومی داروسازی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ص: ۴، ۱۳۸۶.
 ۲۰. وب سایت کویرهای ایران. www.irandesert.com.
 ۲۱. جونز، سامیوئل؛ سینگر، آرلین لوچ: سیستماتیک گیاهی، اصول و روش‌های رده‌بندی. ترجمه: رحیمی‌نژاد، محمد رضا. مرکز نشر دانشگاهی، تهران، ص: ۳-۱۰، ۱۳۸۹.
 ۲۲. مظفریان، ولی‌الله: فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۷۵.
 ۲۳. پویان، محسن: گیاهان داروئی جنوبی خراسان. نشر دانش، مشهد، ص: ۷، ۱۳۶۸.
 ۲۴. عمامد، مهدی: شناسایی گیاهان دارویی، صنعتی، جنگلی و مرتتعی و موارد مصرف آنها. ج. ۲۰، انتشارات توسعه روستایی، تهران ص: ۹، ۱۳۷۸.
 ۲۵. بارنز، ج؛ گیبونز، س؛ هانریش، م؛ ویلیامسون، ا. اصول فارماکوگنوزی و گیاه درمانی. ترجمه: شریفی فر، فریبا. ج. ۱۰، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، کرمان، ص: ۹۹، ۱۰۵، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۳۸۹.